

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Ústav bohemistiky

Václav a Boleslav v literatuře národního obrození

Bakalářská práce

Autor bakalářské práce: Lenka Dušková

Vedoucí bakalářské práce: prof. PhDr. Dalibor Tureček, Csc.

České Budějovice 2009

Děkuji prof. PhDr. Daliboru Turečkovi, Csc. za odborné vedení této práce, za cenné rady, za podnětné připomínky, trpělivost a čas.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci Václav a Boleslav v literatuře národního obrození, jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne:

podpis:

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá starou literární látkou, kterou zpracovávali hlavně legendisté. Tématem je motiv bratrovraždy Václava Boleslavem. My se v této práci soustředíme na dvě díla, která se tímto námětem zabývají v období 1800-1850. Prozaického zpracování se zhostil Josef Linda v knize Záře nad pohanstvem a dramatické ztvárnění nám nabízí Josef Kajetán Tyl v díle Krvavé křtiny.

Cílem této práce je pokusit se objasnit důvody a motivy Václavovy vraždy a zhodnotit, jak se s daným problémem tyto autoři vypořádali s ohledem na jejich soudobé společenské a kulturní požadavky. Na základě střetů dvou náboženských ideologií, se dostáváme do prostředí pohanského a křesťanského světa. V jednotlivých kapitolách a odděleních se setkáváme s různými tradicemi, rituály a zvyky a prostřednictvím nich jsme schopni dospět k vytyčenému cíli.

Annotation:

The bachelor thesis deals with an old literary theme used mainly by legendists of fratricide of the prince Václav by his brother prince Boleslav. In this thesis we focus on two publications from the period between 1800 and 1850. Josef Linda has presented the prosaic version under the title „The Shine over the Pagandom“ and Josef Kajetán Tyl has written a drama on this theme entitled „Bloody Christening“.

The aim of this thesis is to try to clarify the reasons and the ground for the homicide of prince Václav and to assess how this topic has been adapted by the above mentioned authors with regards to their contemporary social and cultural background. We enter into the world of paganism and christianity which are portrayed in a story of a religious conflict. In individual chapters and sections we get acquainted with the various traditions, rituals and customs and through these we are able to reach the given aim.

Obsah

ÚVOD.....	str. 6
ZÁŘE NAD POHANSTVEM.....	str. 7
Rozbor jednotlivých kapitol.....	str. 8
Závěr.....	str. 17
KRVAVÉ KŘTINY.....	str. 19
Rozbor jednotlivých oddílů.....	str. 20
Závěr.....	str. 25
POSTAVY.....	str. 27
JAZYKOVÁ STRÁNKA.....	str. 31
CELKOVÝ ZÁVĚR.....	str. 34
POUŽITÁ LITERATURA.....	str. 39

Úvod

Cílem, který se vytyčila tato bakalářská práce, je podat obraz o Václavovi a Boleslavovi v literatuře národního obrození. Konkrétně v časovém rozmezí 1800-1850. Činíme tak na základě dvou knih. První nese název *Záře nad pohanstvem* a jejím autorem je Josef Linda. Druhou knihu napsal Josef Kajetán Tyl a jmenuje se *Krvavé křtiny*.

Nejprve se věnujeme každému dílu samostatně. Přinášíme rozbor jednotlivých kapitol a jejich následné shrnutí. V další části práce je pozornost věnovaná nejdůležitějším postavám z obou příběhů. Jsou vystiženy jejich charakterové vlastnosti a komparace pojetí jednotlivých postav u autorů. Nejvíce prostoru je věnováno kněžně Drahomíře. Pro lepší srovnání a přehled nabízíme ještě obraz Drahomíry u Šebestiána Hněvkovského v díle *Vyšehradský sloup*.

Naší pozornosti neunikla ani jazyková stránka děl. Vybrali jsme nejdůležitější rysy a snažili se postihnout jazykový styl autorů na základě použitých jazykových a stylistických prostředků.

V závěru práce najdeme celkové shrnutí a výsledné poznatky. Došli jsme k závěru, že ač obě díla nejsou od svého vzniku příliš časově vzdálená, výsledný efekt velice ovlivňovaly společenské a kulturní podmínky.

Záře nad pohanstvem (1818)

Román byl vydán v době působení jungmannovské generace, která za reprezentativní literární druh považovala poezii. Její normy se pro Jungmanna a jeho stoupence staly závaznými i pro prózu, která měla mít podobné znaky jako poezie, tedy směřovat k neobvyklému, obraznému, zvukově účinnému jazykovému vyjádření. Tendence k poetické próze se nejplněji rozvinula v tehdejší úsilí o beletrii s historickým námětem. Lindovo dílo v soudobé literatuře vyniklo především hojným stylizovaným popisem krajiny a starodávných zvyků. Setkáváme se s přímým výjevem ze života starých Slovanů v prostředí pohanském a křesťanském. Román bývá označován za významné dílo české prozaické literatury, ale v době vzniku tomu tak nebylo. *Záře* se ocitla ze čtenářského hlediska v ústraní, protože pro ni bylo těžké obstát v konkurenci s díly první velikosti, mezi něž patřily např. Rukopisy, Čelakovského sbírky, počátky Slávy dcery či pobuřující Máchův Máj. Na druhé straně nemohla pro svou náročnost konkurovat dobově oblíbené zábavné próze komerčního ražení.

TÉMA : Motiv bratrovraždy knížete Václava Boleslavem je starou literární látkou, které se zmocnili hlavně legendisté.

O tomto tématu vznikaly staroslověnské legendy a latinské rukopisy, ale Lindovi byla inspirací především dějepisná díla a kroniky. Kronika česká od Václava Hájka z Libočan a Dějiny národu českého, které napsal František Palacký, jsou díla, kde se můžeme také setkat s některými postavami tohoto staroboleslavského příběhu. Z dnešního čtenářského hlediska zde můžeme najít podobná nebo rozdílná pojetí těchto postav než u Lindy a Tyla.

I. kapitola

První kapitola čtenáře seznamuje s pohanskou vírou, tradicemi a rituály při oslavě boha Svantovíta, jenž je pohanským bohem uctívaným polabskými Slovy. Jeho jméno v překladu znamená „mocný pán“. Spjoval v sobě vlastnosti boha válečného i hospodářského. Později byl ztotožněn se sv. Vítem.

Vypravěč nás zavádí do svantovítského háje, kde probíhají přípravy na večerní uctívání. Uprostřed prostranství, které je obestoupeno statnými duby, se nachází vyvýšené místo z vyskládaných kamenů, kde se tyčí socha boha Svantovíta. Zpodobněn je s válečnými atributy, které jsou mu tradičně přisuzovány – velký dlouhý meč, sedlo, uzda a černý kohout. Vše probíhá pod dohledem váženého starce Chasoně, kterému národ vzdával poctu jako knězi a nazýval jej otcem ve svantovítském háji. Dnes sem přicházejí celé rodiny i s nejmenšími dětmi, aby uctily boha Svantovíta, přinesly mu obětní dary jako projev díky za jeho ochranu a očistily se od všech svárů, které jsou mezi nimi. Je to jeden z pohanských rituálů, kdy se na pařez položí trní a dvě znesvářené strany ho společně přetnou a spálí. K dalším tradicím a zvykům patří zpěv lyrickoepických písní, v jejichž textech se zpívá o lásce, obyčejných věcech, radostech i starostech, ale zároveň je v nich povzbuzení pro mladší generaci, aby se neodkláněla od své víry.

Pro tuto část knihy jsou důležité četné rozmluvy matek s dětmi. Vedou spolu dialogy o všech možných starostech a radostech všedních dnů. Už od narození se rodiče snažili nenásilnou formou ve svých dětech budovat pevný základ pohanství. Malé děti jsou často velmi zvědavé, a tak je zajímaly veškeré otázky týkající se fauny a flóry. Maminky jim trpělivě vysvětlovaly, že krásy přírody jsou dílem hodných bůžků, kteří se dětem zjevovali ve spánku, aby je ochraňovali. Převážně s nimi byly často spojovány odpovědi na dotazy dětí. Reprezentanti staré generace se zaměřovali na své nejmenší následovníky, dodržovali všechny oslavy, rituály, hráli s nimi hry, zpívali písně, recitovali básně, vyprávěli jim nejrůznější příběhy a pověsti z dávných časů, probouzeli v nich vlastenectví, a to hlavně proto, aby v nich posílili vědomí a utužili tradice svých předků. Nechtěli, aby jim cizí víra pronikla do srdcí.

Ke konci kapitoly na popud dívek Chason vypráví příběh o kněžně Libuši a Přemyslovi. Pokračuje pověstí o Šárce, Ctiradovi a statném Bivojovi. Nacházíme zde první zmínky o jiném náboženství, než jaké vyznává Chason a jeho národ, a to o křesťanství. Autor se nesnaží odsuzovat pohanství, ba naopak ho oslavuje, ale starý pohanský svět se přijetím křesťanství posouvá do vyšší ideové polohy. *„Tak rozmlouvali otcové : i přiskákalo pachole k Zbyslavovi, svému otci, a hovořilo k němu takovými slovy : „Náš*

*soused Radovín, tatínku, ten se klaní k jinému Svantovítovi, co je na kříži takhle! - a on se k němu takhle – modlivá. Tatínku, jeho děti sedí doma a pláčou, že si nesmějí jít s námi hrát tu před Svantovítem – vid', takovému Svantovítovi se nebudeme nikdy klanět!”*¹

II. kapitola

Zatímco v úvodní kapitole bylo křesťanství pouze zmiňováno, v kapitole druhé je toto náboženské vyznání a přesvědčení hlavním tématem. V první řadě je popisován Vyšehrad - významné místo v celém příběhu, tak i v historii národa. Je detailně vykreslen v celé své kráse a velikosti. Od měděné brány, hlubokých ochozů, řady vysokých oken, četnosti sloupů, až po zdi poseté zlatem. I okolí a místo, kde se nachází, dodává hradu na váženosti a zajímavosti. Velmi podrobnou procházkou po hradě a přilehlém okolí se dostáváme k postavě Václava. S láskou a zalíbením obdivoval z Vyšehradu okolní svět a krásu vlasti za doprovodu modliteb a klanění se bohu.

Opodál nacházíme přistavěný skvostný chrám, který dle popisu můžeme nazvat kostel. Má rysy a znaky architektury shodující se s dnešními kostely. Podlouhlá budova s jednou stranou do oblouku, vysoká s baňatým krovem a věží vypínající se do oblak, ozdobenou zlatým křížem. Vysoká okna z broušených kamenů, skvostný oltář bohatě zdobený zlatem a věží opatřenou zvuknými zvony. Hojné návštěvy prostého lidu jen svědčí o tom, že každý chtěl spatřit nevídanou krásu Vyšehradu i samotného Václava známého po všech krajinách. On, krásný mládenec, vysoké a urostlé postavy, pohledu milostného, oka prudkého, právem náleží do tohoto honosného sídla. Je silně věřící a své přesvědčení šíří dál. Modlí se a promlouvá k bohu nejen za sebe, ale i za celý národ. Rozhodl se, že nechá propustit tři vězně. Zrosta a jeho dva společníky. To je mu rozmlouváno, ale je pevně přesvědčen, že bůh je milosrdný, dokáže špatné napravit a jejich duše bude po smrti spasena. I přestože Zrosta a jeho komplicové chystali na Václava zradu, nechal je propustit s větou. „*Kdo urazil mne, tomu odpustiti mohu, kdo se provinil proti národu, tomu odpustiti není v moci mé*”.²

Přijíždí bratr Boleslav s dvořanstvem a kráčí do síně za Václavem. Silný, vysokorostlý muž, okolo třiceti let, tmavých očí, širokých ramen, které mu lemují tmavé dlouhé vlasy. Na prsou brnění a meč dlouhý od boku až na zem. V místnosti se rozhlíží po bohu, aby se mohl poklonit, ale nikde žádného ze svých bohů nenachází. Pomalu poznáváme, že Boleslavova víra je jiná než Václavova. Zatímco na Vyšehradě se tpytí

1 Linda, J. : Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav. V Praze : Nakladatelství ELK, 1949. s. 45.

2 Linda, J. : op. cit., s. 71

zlaté kříže a odevšad dýchá křesťanství, Boleslav marně hledajíc věrného kohouta Svantovítova, což je symbol pohanství, začíná truchlit. Radost ze shledání s bratrem vystřídá vztek a zlost. Boleslav nemůže pochopit, proč se bratr obrátil na křesťanství, které nebylo pro národ Slovanů přirozené. Hádka se rozrůstá do větších a větších rozměrů, kdy už Boleslav přestává ovládat své emoce. Není ochoten se smířit s tím, že by víra otců měla zaniknout. Obrací se na své bohy s prosbou, ať ochraňují jeho lásku k bratrovi, za kterou je schopen dvojnásobnou obětí. Křesťanství je pro Boleslava vírou cizinců, kteří si skrze něj chtějí pomalu podrobit celý národ.

Nenávist mezi oběma vyznáními nepanovala jen v jedné ze síní Vyšehradu, ale propukla i menší válka na nádvoří Vyšehradu, kam oba bratři rychle přispěchali. Vracejíc se zpátky, střetl se druhorozený ze synů s matkou Drahomírou. Ta vítá syna, ale on nezastírá hněv a vztek, který si v sobě nese. Ani Drahomíra není nadšena, že Václav přijal náboženství a boha cizinců. Boleslav navrhuje matce společný odjezd do svého sídla. Ta chce opustit Vyšehrad až druhý den. S hněvem v srdci kníže nasedá na koně a za doprovodu své družiny opouští sídlo bratra Václava. Jeho odjezd pozoruje Drahomíra s Václavem. Matka tak má možnost k svému synovi v klidu promlouvat a přimět ho k zamyšlení. Václav jako zatvrzelý věřící odolává jejímu tlaku, a tak Drahomíra odjíždí za Boleslavem ještě týž den. Kapitulu uzavírá postava Zrosta, toužícího po pokloně před Václavem za odpuštění, kterého se mu dostalo.

III. kapitola

Děj se přesouvá zpět do svantovítkého háje, ve kterém zůstaneme celou kapitolu. Nadále zde probíhají oslavy za bohatého doprovodu her, tanců a zpěvu. Do bujarého veselí vstupuje Zrost, který se vrací z vězení na Vyšehradě. Vypráví o Václavovi a o tom, co ho přivedlo k rozhodnutí jej osvobodit. Jak poznáváme, vše vyplývá z křesťanství a s ním spojenými zásadami. Ve svém projevu vyzdvihuje křesťanského boha, jenž k nám sestoupil z výšin, obětoval se pro národ a vtiskl Václavovi dobro do srdce. Následovně se do této víry zahleděl i Zrost.

Zrost odchází a zavdává zbylým krajanům téma k debatě. Všichni se shodují, že jejich setkání se samotnými vyznavači křesťanství bylo vesměs negativní. Křesťanství chápou jako náboženství příšle z cizích temných stran. Vidí v něm války, násilí a hrůzu koukající z očí všech, co v tuto víru věří. Odtud také vznikají obavy a strach z podrobení se cizincům, před čím varuje a čemu se snaží zabránit kníže Boleslav.

Nacházíme zde rozdílný názor na vznik světa z pohledu obou náboženských směrů.

Křesťané přiřazují vše, co se na světě nachází a děje, k práci a vůli boha Krista. Ten na to dohlíží z výše a sesílá na zem ochranu v podobě spasení, blaženosti a mírumilovnosti. Pohané mají na vznik světa spíše realističtější názor. Například přítomnost hor, skal, údolí a všelijakých kopců si odůvodňují mocí boha Horana, který, když přili zlí bohové označováni jako černobozi, se musel bránit. Jako každý bůh i on má svou zbraň. Jeho prostředkem k obraně byla schopnost vyzdvihovat krajiny hluboko ze země a těmi vrhat po nepřátelích. Odkud zem ubral, tam vzniklo údolí a na místě dopadu postavil horu.

Pozdě večer do svantovítského háje zavítá Boleslav se svou družinou a matkou Drahomírou. Na obětnici pokládá černého kohouta jako projev úcty k bohu Svantovítovi. Krátce rozmlouvá s Chasoněm. Klade mu na srdce, že je pro něj nejdůležitější blaho národa, a proto chce znát jeho budoucnost. Tu mu sdělí kněz, který žádá bohy pomocí obětního rituálu o proroctví. Následně je mu seslána věštba, ze které se dozvídá, že Boleslav je tím vyvoleným, který má osud národa ve svých rukou. Dokud bude na královském stolci vládnout kníže Václav, tak to české zemi nepřinese nic jiného než války a pronikání cizinců na naše území.

Budoucnost se jeví jako hejno orlů mířících do propasti. Skupina je vedena orlem, který udává směr. Je potřeba zbavit se tohoto škodlivého orla, aby nedoletěli do záhuby. Po střetu vedoucí orel padá k zemi a druhý mění směr, čímž zabrání předvídané zkáze. Oba orli jsou z jedné matky, ale přesto každý jiný. Autor použil symbolu orla, jakožto znaku národa a tím dosáhl ještě větší míry naléhavosti k vykonání poslání. Boleslav porozuměl velice dobře tomuto poselství, ale zdráhá se ho zhostit. Vesmír a Zbyslav Boleslava přesvědčují, že není jiné východisko, a neopomínají připomenout, že pohanští bohové by na lidi mohli seslat různé přírodní katastrofy nebo zpusťošit celou zem. On tedy provolá, že jeho mečem bratr zahyne. I přes prosby Drahomíry, která zažívá muka pramenící z mateřské lásky k prvorozenému synovi, Boleslav bratrovu smrt přislubuje.

IV. kapitola

Znovu na Vyšehrad nás přivádí dialog lovce Zrosta a Podivína. Právě postava Zrosta prošla od počátku největším vývojem, jenž je patrný z výše zmíněného rozhovoru. Z divocha a lovce, narozeného do pohanského světa, se stal člověk silně věřící v boha, kterému křesťanské srdce zachránilo život. Zrost prostřednictvím Podivína vzkazuje Václavovi, že bude bránit víru křesťanskou, hlásat ji všude v celé své kráse a velikosti a potrestá každého, kdo se ji bude vzpírat a hanit ji. Odklání se od víry svých otců, dědů a pradědů, jelikož mu do srdce dala jen prudkost a horlivost. Chce se Václavovi za jeho

milost odvděčit tím, že se bude hlásit ke křesťanství, ale jeho duše ještě není zcela očištěna od všech hříchů, a proto není připraven jít do kostela a modlit se k jedinému bohu.

Mezitím, co se Podivín dívá za odcházejícím Zrostem, přichází k němu starý kmet Chasoň v doprovodu dvou mužů ze svých řad. Nesou Václavovi pozdrav a vzkaz od Boleslava. Ten zve svého bratra k sobě na hrad, aby se zúčastnil bohaté oslavy k narození Boleslavova syna. Podivín Chasoňovi přislíbí, že vše Václavovi vyřídí, ale zároveň mu oznamuje, že se kníže chystá na důležitější cestu, která nevede za bratrem, nýbrž za položením základního kamene k výstavbě svatého chrámu. Velice barvitě a zasněně vypráví starci, jak bude kostel vypadat, jaké krásy se v něm budou nalézat a bohoslužby provádět. To ale není nic pro Chasoně, co by potěšilo jeho sluch, jako oddaného pohana. Otáčí se a má se k odchodu. Podivín ho zastavuje a pokračuje ve svých slovech o křesťanství. Snaží se ho přesvědčit, aby se odvrátil od víry své a přešel k víře, kterou hlásá kníže Václav. Po klidné výměně názorů se debata začíná vyostřovat a Podivínovi jsou připomínáni jeho předkové. Chasoň o nich mluví jako o statečných mužích, kteří bránili svou vlast a stejně tak i své přesvědčení o bozích. S jakou neoblomností předávali své zkušenosti a vše, v co věřili, svým potomkům. Vyčítá mu, že se vzdal svých bohů a přilnul k jinému. V tomto dialogu můžeme i rozpoznat, k čemu se obě víry upínaly. Pohané opěvovali krásy živé i neživé, co se na zemi nachází a zásluhy připisovali k práci svých bohů. Zato, jak vypráví Podivín, křesťané vzhlíželi výše než jen na pozemský život. Do nebes. Do míst, odkud jak praví, se snáší všechna blaženost a spasení na zem. Debata končí starcovo omluvou za vše, co řekl. Můžeme tuto tečku za rozhovorem přirovnat k přísloví „moudřejší ustoupí“.

Přichází Václav a svolává odjezd k místu výstavby božího sídla. Vtom do děje vstupují dva bratři Domar a Radov, kteří u knížete hledají spravedlnost. Žádají ho, aby je rozsoudil v nevyřešitelném sporu ohledně dědictví. Každý dostal po koni a oba tvrdí, že kůň toho druhého je lepší. Václav si je vyslechne a logicky vyvodí závěr, aby si je tedy mezi sebou vyměnili, čímž každý bude mít toho koně, o kterém mluví, že je lepším. Domar poděkováním rozsudek přijal, ale Radov stále požadoval náhradu. Nato ho Václav poslal do žaláře. Nežádal totiž jen spravedlnost, ale chtěl se na vlastním bratru ještě obohatit.

V této kapitole se Václav a jeho dvořané chystají na cestu, aby v cíli byl vybudován chrám, jenž bude zasvěcen křesťanskému bohu. Nově postavená svatyně může být pro Zrosta pomyslným začátkem, jak překonat víru, v níž vyrostl a jež mu byla vštěpována od narození, a mohl se plně oddat náboženství, které ho zachránilo.

V. kapitola

Obraz krajiny, jež nám zde nabízí autor, má dvě podoby. Na jedné straně zobrazuje krásné zelené smrky tyčící se v ranním slunci na nádherných vrcholcích, na straně druhé zahlédneme starou skálu obklopenou suchými sešlými borovicemi. Poukazuje také na sochu boha Peruna, ze které číší vybredlost a chudoba, v kontrastu se zlatým křížem vystupujícím z hustého stromoví. Do této rozporuplně vykreslené krajiny je zasazen spor dvou postav různého vyznání.

Je ráno a jinoch Jaroslav přichází do háje k soše boha Peruna, aby se pomodlil. Prosí ho, aby ochránil jeho a své stádo od všeho zlého, a za to mu dvakrát do roka přinese oběť v podobě jehňátka. Pak usedá na kámen a společně s píšťalou zpívá oslavné písně k Perunovi. Silný lovec Zrost kráčí krajinou od hradu Vyšehradu a často se otáčí za sebe, kde má stále na dohled zlatý kříž na věži svatého chrámu. Poklekne a volá ke kříži prosbu, ať nad ním bůh jediný rozjasní brzy svou milost, aby se mohl stát křesťanem. Najednou slyší, jak se krajinou line líbezný zvuk píšťaly, a vydává se hledat místo, odkud vychází. Zanedlouho objevuje Jaroslava před sochou boha Peruna a ovládne jím vztek a zloba. Ptá se ho, proč ctí modlu, když pravý bůh je jinde. Přesvědčuje jinocha, že uctívá špatného boha a vypráví o bohu jediném – Kristu. Zrovna mírným způsobem to nečiní a Jaroslavova oddanost a pevná víra ve své bohy v něm probouzí stále silnější vztek a zlost. Zrost haní bohy Slovanů, ale i přes to Jaroslav zůstává v klidu a neoblomný. Přes vyhrožování a urážení, které s Jaroslavem nic nezmohlo, volí Zrost cestu násilnou. Tasí meč a napadá jinocha. Jaroslavovi, ležícímu na zemi, míří Zrost mečem na hrud'. Lovcovu ruku zastavuje ruka Václava. Jaroslav v něm vidí svého zachránce, a zároveň i boha. Václav vysvětluje, že život mu zachránil bůh Kristus, jakožto jediný bůh, a ten nepáchá nic špatného a neubírá se cestou násilnou. Je milosrdný ke každému, kdo v něj věří. Jeho slova, kterými mluvil o bohu a křesťanství, jsou jiná než Zrostova a Jaroslav v nich nachází zalíbení.

Zrosta Václav kárá za to, co učinil. Ten se obhajuje, že jinoch špinil boha jediného, a proto ho chtěl potrestat. Václav mu vstupuje do vysvětlování se slovy „*Člověče, ty počínáš poznávati pravého Boha – což nevíš, že Bůh křesťanů jest Bůh milosti a že nežádá pomsty?*”.³ Za svůj čin dostává Zrost i trest. Ten spočívá v tom, aby mu bylo bohem odpuštěno, a odpustí-li mu i Jaroslav, odpustí mu i sám Václav. Poklekl a začal se modlit a prosit o odpuštění. Při odchodu Jaroslava ještě žádá o smíření a toho se mu dostává. I Václav mu odpouští a nasedá na koně. Pokračuje v cestě k Boleslavovi na oslavu, ale Zrost

3 Linda, J. : op. cit., s. 135

mu tělem brání v jízdě. Začíná vypravovat knížeti o věcech, které na něj jeho vlastní bratr Boleslav připravuje. Zmiňuje se i o plánované vraždě, ale Václav jeho varování ignoruje. Je totiž přesvědčen, že jako silně věřící nemůže být ohrožen. Zastává názor, že všude kam jeho noha vkročí, je i bůh s ním a drží nad ním ochranu. Na Zrostovo varování nedbá a po boku svého sluhy Podivína pobízí koně k jízdě.

Barvitě vylíčený popis ranní krajiny v nás může evokovat vzpomínky na Máchův Máj. Tam je také nastíněna krásná letně se probouzející příroda v kontrastu s popravou, která se má uskutečnit každou chvilku.

VI. kapitola

Děj se poprvé odehrává na staroboleslavském hradě u příležitosti oslav narození Boleslavova potomka. Všichni hosté, mezi nimiž je i Václav s Podivínem, hodují, pijí a veselí se. Jediný, kdo u stolu schází, je sám hostitel. Ve svém pokoji přemítá o poselství, které má vykonat. Vede vnitřní monolog a nechává čtenáře nahlédnout do své rozpolcené duše. Uvědomuje si, že na jeho bedrech leží tíha zodpovědnosti za zkázu lidstva. Na druhé straně má ze světa sprovodit krev své krve a není pro něj jednoduché se s touto myšlenkou vyrovnat. Nepomůže mu ani jeho matka, jež za ním přichází a nabízí mu převzetí odpovědnosti za tak strašný čin. Tato pasáž je stavebním prvkem celého příběhu a zcela postihuje smysl díla a důvody, proč bylo napsáno.

Poprvé za večer se také setkává se svým bratrem Václavem. Jejich dialog je z počátku vcelku mírumilovný, ale čím déle trvá, tím sílí napětí mezi oběma bratry a rozhovor se stává vyhrocenějším. Hlavním tématem je samozřejmě rozdílnost náboženství, která vyznávají. Boleslav se obrací do minulosti Slovanů, kdy byli jednotným národem a věřili ve víru svých otců – pohanství. Ptá se po budoucnosti slovanského dědictví a vyslovuje obavu o svého právě narozeného syna, aby ho neuchvátila cizí víra a on se jí nezačal kořit stejně tak, jako Boleslavův bratr Václav. Ten mu odvětlí, že křesťanství v sobě nepřináší zlo, jak si veškerý pohanský lid myslí, ale je u nás šířeno za účelem nového poznání a jiného pohledu na svět. Václav se vrací zpět do sálu a dál se oddává bujarému veselí.

Podivín mající obavy o život svého panovníka ho opět varuje před jeho bratrem. Ten nedbá veškerým upozorněním a odkazuje na vůli boží. Křesťanský bůh je všudypřítomný, drží nad ním ochrannou ruku a jedině on může rozhodnout o jeho sprovození ze světa, jelikož v křesťanství platí zákon – CO BŮH DAL, MŮŽE I VZÍT.

Druhý rozhovor Boleslava s Václavem se už v tak poklidném duchu neodehrává.

Na Boleslava je vyvíjen neustále se stupňující nátlak od Zbyslava a jeho kompliců, jež mu při každé příležitosti připomínají, že hněv bohů může nastat každou minutou, a proto by neměl otálet s Václavovo vraždou.

Velkou roli zde sehrál alkohol, který Boleslavovi rozproudil krev v žilách. Neustále svého bratra pobízí, aby také pozvedl číši vína a pil s ním na oslavu narození jeho syna. Václav chce mít čistou mysl, proto odmítá. Navíc by to bylo proti morálním zásadám. Člověk si má vystačit s málem a nedopřávat si víc, než je zdravo. Se stoupající hladinou alkoholu v krvi se Boleslav stává agresivnějším a pomalu ztácí zábrany. Oba bratři ostře debatují o větší míře vlivnosti a jedinečnosti boha. Boleslav chce dokázat sílu a moc pohanských bohů v boji. Václav zachovává chladnou hlavu a snaží se mu vysvětlit myšlenku křesťanství. Bratr nebojuje proti bratrovi. Intenzita moci se nedokazuje meči, nýbrž vykonanými skutky. Co je člověku dáno od boha, by měl přijímat s pokorou a odvděčit se bohu tím, že bude ctít své bližní a šířit křesťanskou víru, protože jedině tak spočine jednou jeho duše ve věčné blaženosti. Zároveň připouští, že tasit je možné pouze pro svou vlast a na obranu národa.

VII. kapitola

Poslední kapitola je ponořena do hluboké noci, kdy celý staroboleslavský hrad spí. Jediný, kdo bloudí temnou nocí, je kníže Václav. Míří do chrámu zasvěceného křesťanství a modlí se. Rozmlouvá s bohem, děkuje mu za cestu, na kterou ho křesťanství přivedlo, za každý den, jež mu byl dopřán strávit na tomto světě a podvědomě asi tuší, že tato modlitba je jeho poslední. Vyslovuje myšlenku, že i když se člověk na světě chová podle svého nejlepšího svědomí, přijímá dary života s vděčností a pokorou, pěstuje v sobě lásku k druhým a snaží se, aby se i druzí chovali tak, jak káže křesťanská víra, najde klid a blaženost až po své smrti v nebi. Až tam teprve člověk poznává opravdovost a velikost boha, jemuž zasvětil celý svůj život.

U chrámu se náhle zjevuje Boleslav a třemi smrtícími ranami posílá Václava v onu věčnou blaženost. Tím plní poselství svých bohů a mohlo by se zdát, že Boleslav je zbaven tíhy a tlaku, který na něj byl vyvíjen, ale není tomu tak. Těsně po vraždě má pocit, že křesťanství je pokořeno a největší nepřítel je poražen. Křičí do světa různé posměšky, zvedá hlavu k nebi a vysmívá se křesťanskému bohu, proč Václavovi nepomohl v hodině jeho smrti. Najednou v jeho vědomí nastává zásadní obrat a začne běhat po hradě jako smysluzbavený.

Zpočátku si myslí, že se mu zdál ošklivý sen. Nechce si připustit, že by byl schopen

spáchat tak strašný čin. Potkává Jaroslava, Podivína, hledajícího svého pána, i staříckého kněze, který se zde znenadání zjevuje. Boleslav ho začne napadat a snaží se vinu za svůj čin převést na křesťanství, jelikož je plné podlostí, trápení a hříchů. Osočuje kněze, že přichází z cizích krajů. Kdyby nebylo křesťanství přišlo, nerozpadla by se jednota slovanského lidu ani bohů. Spor se vyhrocuje. Napřahuje na kněze meč, chce ho zabít, ale on mu říká, že lid nepotřebuje věřit ve více bohů, jak je tomu u pohanství. Pokud jeden bůh nemá veškerou sílu a moc, není bohem pravým. Boleslav připouští, že by na těchto slovech mohlo být něco pravdivého a zaváhá. Kněz se mu snaží vysvětlit, že křesťanství se nezakládá na vraždách a utrpení druhých, ale na lásce k bližnímu svému. Do této dramatické chvíle přichází Podivín a Boleslav se přiznává k bratrovraždě. Pro všechny je to velká bolest a my můžeme pozorovat myšlenkové pochody v Boleslavově duši. Uvědomil si, co provedl, přeje si být zavržen a zůstat ve tmě hříchu, do které se svým činem dostal. Z úst kněze nachází pomoc u boha křesťanského, který je milosrdný a odpouští hříšníkům. Z Boleslava se stává křesťan.

Dalo by se konstatovat, že věštba byla splněna a pohanští proroci dosáhli svých cílů. Poslední překážka v boji proti křesťanství byla odstraněna a Boleslavovi nemůže zábránit nic v cestě na trůn. Nepřipouští si variantu, že by ho mohlo zradit vlastní svědomí a mohl by se v něm ozvat pocit viny, což se následně uskuteční. Jako vítěz vyšel Boleslav ze sporu s Václavem, ale jako poražený ve svém přesvědčení a víře. Václav byl sice zabit, ale jeho celoživotní snaha a odhodlání prosadit dodržování křesťanských morálních zásad se nyní zúročilo. Jeho duše dosáhla spásy a blaženosti. Boleslavův obrat na křesťanskou víru znamenal vítězství jak pro Václava, tak pro celé náboženství.

Závěr

Lindova *Záře nad pohanstem* byla výrazným pokusem o básnickou prózu, ale zároveň směřovala k historickému románu. Úvodní apostrofa předznamenává autorovo soustředění na oživení „dávné minulosti“ v plné kráse a velikosti. „*Dávní věkové – vy uplynutí do mráкотné věčnosti jako páry shluké v jeden mrak, zaobalený v mlhy nad dalekým mořem – vám odnímám dny, dny bývalé nad vlastí a obnovuji potomstvu.*“⁴ Charakter díla je určován autorovým vztahem k minulosti, jelikož má pro něj vyšší hodnotu než přítomnost.

Autorovým záměrem nebylo hanět jednu víru a druhou vyzdvihovat. Spíše se snaží v různých situacích ukázat zásady a zvyklosti obou náboženství. Linda chápe křesťanství jako náboženství velikého ducha, kdy lidé uctívají pouze jediného boha, Krista. Navštěvují překrásně zdobené chrámy a kostely, aby se mohli poklonit svému spasiteli. Hlavním atributem pro křesťany byl Kristus přikovaný na kříži jako vzpomínka na doby předešlé. Znázorňoval hrdinský čin, kdy se obětoval pro národ a byl ukřižován. Bývá zobrazován s velikou úctou a vznešeností. V díle najdeme také zašifrované číslo tři, které má pro křesťany bezesporu svůj význam (Svatá Trojice, tři dny po svém ukřižování vstal Kristus z mrtvých).

Pro svět pohanský byl příznačný atribut černého kohouta. Prostředí, kam se pohané chodili klanět bohům a přinášeli obětní dary v podobě zvěře a potravin, se většinou nacházelo uprostřed lesa či krajiny. Nepotřebovali stavět honosné chrámy a kostely, ale vystačili si s krásami přírody. Jejich svatyni obklopovaly vysokorostlé stromy a na nějakém vyvýšeném místě stála prostá socha některého z pohanských bohů. Nejváženějším byl Svantovit a tomu byly také zasvěceny slavnosti, které jsou v knize bohatě popisovány, ale za zmínku jistě stojí i slavný bůh Perun, ochránkyně dívek Lada či bůh Horan. Pokud se na zemi stala nějaká živelná katastrofa, chápal to pohanský lid jako trest za provinění se proti bohům. Vzhledem k tomu, že pohanství vychází hlavně z přírody, byl to pro ně trest nejvyšší, jelikož jim ohně a povodně vzaly domovy a pole sloužící k obživě.

Linda se také zmiňuje o tom, co by se stalo, kdyby se křesťan nechoval v souladu s křesťanskou vírou. Člověku by se dostal trest až po smrti a to tehdy, pokud by nebyla jeho duše spasena a nenalezla vytoužený klid. Křesťanský lid se řídí ve svém životě několika zásadami, z nichž nejdůležitější jsou pokora, láska k druhým, pomoc slabším... Člověk by se měl ve všech životních situacích chovat tak, aby to bylo v souladu s jeho vírou. Modlí

4 Linda, J. : op. cit., s. 9

se, rozmlouvá s bohem, oddává se mu celou svou bytostí a směřuje k němu své prosby za účelem spasení duše, protože jedině takovýmto způsobem se mu bůh může odvděčit za jeho absolutní poslušnost. To je také to, po čem celý život Václav touží. Dojít spasení a věčného blaženého klidu. „*Když zhasne den v krajinách – tam k nebeským světům pozdvihne člověk své oko i ducha a vidí, že když pominou všichni dnové jeho, jeho duch že tam k tobě má cestu, vidí, že nenáleží toliko zemi, ale tam u tebe má svou budoucnost; tam, kde ty zatím ochraňuješ nás, když spíme, odkud ty, když v libém snu nevíme o tvé dobrotě, sesíláš hojnost na naši zemi, abychom, povstanouce z blahého sna, požívali chutných pokrmů.*”⁵

Ani jedna víra totiž v Lindově pojetí nehlásá smrt. Boleslav nechtěl nechat zaniknout pohanskou víru a byl postaven do těžké situace. Ke spáchání zločinu na svém bratrovi ho přinutil vlastní strach z bohů, ke kterým vzhlížel. Nerozhodnost, obava z trestu bohů, bratrská láska a všechny další okolnosti přispěly k dramatickému závěru.

Jestliže se autor v knize zmiňuje o pohanství, všech jeho zvycích, symbolech a rituálech, tak zde nenajdeme jedinou zmínku o posmrtném životě. Co se děje s pohanskou duší po smrti? Vstupuje snad také do nebeského království, jako je tomu u křesťanů? Na to nejsme schopni odpovědět, poněvadž se to nedozvíme.

Obě náboženství mají své určité zvyklosti a svá pravidla, podle kterých se řídí národ, jenž si je vybral, ale pokud srovnáváme, hodnotíme a hledáme rozdíly, které stojí za povšimnutí, tak je to právě tento poznatek zmíněný v předchozím odstavci.

Pohanský svět u Lindy se orientoval spíše na pozemský život. Jeho bohatstvím byly krajiny, příroda, věci a úkazy s nimi spjaté. Lidé vyznávající pohanství nepotřebovali ke svým modlitbám chrámy a kostely, ale vystačili si s prostými přírodními krásami. Oproti tomu křesťanství si zakládalo na vznešenosti svých chrámů, obklopovalo se přepychem a vyzdvihovalo svoji váženost a velikost všem na obdiv.

5 Linda, J. : op. cit., s. 156

Krvavé křtiny aneb Drahomíra a její synové (1848)

Dramatické spodobnění bratrovraždy knížete Václava vyšlo třicet let po vydání *Záře*. „*Krvavé křtiny vznikly ve dvou – třech lednových týdnech roku 1849 na kroměřížském sněmu z dramatické situace, kdy propukl konflikt mezi většinou sněmu a vládou.*”⁶Jedná se o historické drama, které je přímým výrazem politického aspektu. Hra vznikla za vypjaté situace, kdy v centru politického dění stála nová ústava. Právě v tomto žánru Tyl jasně zobrazil nejvýznamnější národní problém, jakým bezesporu revoluce byla. Dílo je zrcadlem tehdejší politické situace, ale především zaznamenává autorovu potřebu promluvit uměním k národu a přimět ho k činům.

6 Tyl, J.K. : Krvavé křtiny čili Drahomíra a její synové. Praha : Orbis, 1956. s. 111

První oddíl

Nacházíme se na slavném Vyšehradě, kde zrovna pochovali knížete Vratislava a zároveň dosazují na trůn prvorozeného Václava. První výstup začíná rozmluvou pohanského kněze Česty a mocného lecha Hněvsy. Už zde, na prvních stranách knihy, si můžeme povšimnout jedné zvláštnosti. Co dělají dva lidé vzeší z pohanské víry na křesťanské půdě? Z jejich dialogu se dozvíme, že díky silnému vlivu křesťanství byli nuceni předstírat příklon k této víře, ale jejich srdce zůstalo pohanské. Oba se navzájem ujišťují, že se neodklonili o vyznání jejich otců, dědů a pradědů. Svoji naději na zachování pohanství vidí v kněžně Drahomíře. Ta jediná může zachránit národ od úplného vymření pohanství a to tím, že bude vládnout společně se svým synem Václavem nebo bude jeho „pravou rukou“, a bude tak mít pod dohledem veškeré jeho kroky.

S kněžnou Drahomírou a knížetem Boleslavem se setkáváme hned v druhém výstupu. Její úvodní slova nám potvrzují předešlou myšlenku. Po smrti manžela se cítí volná jako pták a prožívá znovu nabytou svobodu, kdy se už nemusí tvářit jako křesťanka, ale může dát prostor svému opravdovému náboženskému přesvědčení. Vratislavovým skolem jí svítla malá jiskřička naděje, že by se mohlo začít blýskat na lepší časy a národ by se vrátil ke své pravé víře. V tom ji podporuje Boleslav, Hněvsa i Česta.

Stejně kladnou odezvu už nenachází u svého syna Václava a své tchyně kněžny Ludmily právě vcházejících do síně. Matka ihned klade na srdce čerstvě zvolenému Václavovi, aby svoji vládu počal pomocí slovanským kmenům – Obodritům, Luticům a Stodoranům, což je kmen, ze kterého Drahomíra pocházela. Zbrojí proti nim německý král Jindřich I. Ptáčník. Drahomíra, vidouce Václavovu zatvrzelost proti mocenským bojům, mu nabídne, že on se může věnovat stavbám chrámů a své víře a ona zatím sestaví vojsko, které by zachránilo drancované kmeny. Do sporu se vloží kněžna Ludmila stojící dosud v ústraní a prohlásí, že dokud bude živa, žízeň a hlad po násilí, válečných taženích a bojích nevstoupí do tohoto hradu, ve kterém smí panovat pouze mír. Nato odchází i s Václavem.

Zbylá skupina chystá přípravu k tažení do boje a Boleslav dosud držící se spíše v ústraní vyslovuje myšlenku, která ho zcela pohlcuje. Kdesi ve svém nitru cítí šanci jednou stanout na vládnoucím stolci. Doteď pevně odhodlaná Drahomíra znejistila. Možná se v ní probudily mateřské city k oběma synům, a tak usoudila, že bude jediné ke prospěchu věci, když se Boleslav vybijí v boji proti nepřátelům, než aby se stala nějaká pohroma mezi bratry.

V závěru prvního dějství se odehrává rozhovor Drahomíry a Hněvsy, který s sebou

přivádí horkokrevného Maďara jménem Tyra, a nabízí jí jeho služby. Při rozmluvě Drahomíra vyslovuje nejčernější obavy o budoucnost národa a především strach o svou víru. Zároveň také pojmenovává strůjce všeho zla, kterým je kněžna Ludmila, a říká, že dokud bude mezi živými, není možné, aby se pohanská víra vrátila zpět do srdcí lidu. Hněvsa si je toho také vědom, a proto jí v jejích myšlenkách podporuje. Nedělá to moc okatě, ale osoba zasvěcená do děje dobře ví, co má v plánu. Drahomíře v této chvíli ještě schází patřičná odvaha k tak velikému a strašnému činu.

Druhý oddíl

Nářkem a slzami nad ztracenými syny, otci a manžely prostých lidí padlých ve válkách vedených Drahomírou pokračuje oddělení druhé. S bolestí v srdci obracejí se matky a otcové padlých k bohu a k Ludmile, právě vycházející z ranní bohoslužby. Ta zve Drahomíru blíže, ať si také vyslechne, jaké činy páchá na lidech. Drahomíra ovšem vysvětluje, že boje, které vede, jsou ve prospěch celého národa, a to stojí nějakou obětí. Ludmila oponuje a připomíná jí, že povinností knížete je myslet na blaho všech, kterým vládne, a jedině tak se dostane prospěchu každému. Samozřejmě tato myšlenka vychází z křesťanské víry. Z bojů se vrací Tyra a se slávou a hrdostí v hlase vypráví před přítomnými, jak český orel, jenž je symbolem národa, vymýtil nepřitele a očistil před ním své jméno. Vychvaluje Boleslavovu statečnost a prozrazuje, že si našel nevěstu z řad poražených. Pokračuje barvitým líčením souboje a apeluje na Václava, aby se řádně zhostil svého panování a nepřihlížel jen zpovzdálí, jak jeho matka zbrojí vojska. Obě ženy dávají naplno propuknout své vzájemné nenávisti. Drahomíra je hrdá na své vojsko a u srdce jí hřeje, když slyší vyprávět Tyru, jaký respekt budí český národ. Ludmila ji upozorňuje, že se protíví proti jejímu vyznání. Křesťanství si též žádá hrdinů, ale ne za cenu litých a krutých bojů. Jde cestou smíru. Nato nechává po čeledi zvěstovat, že je konec válčení a prolévání křesťanské krve. Drahomírou cloumá vztek a hledá spojenectví u Tyry, které jí přislíbil Hněvsa. Dává mu najevo, že jeho chvíle k odstranění Ludmily právě nastala.

Boleslav se vrací z boje a přiváží si s sebou nevěstu Světimíru. Představuje ji Ludmile a Václavovi. První jejich otázka je mířena na její víru, zda je stejná jako jejich. Dívka odpovídá kladně, což je uspokojí a doufají, že láska změní Boleslavovo přesvědčení. Poznáváme, že i Světimíra by si přála Boleslavův obrat na svoji víru. Václav ji přijímá do rodiny a darem jim věnuje pozemky. Boleslavovi se nelíbí, že Václav rozdává území jako by patřila pouze jemu. Díky babičce Ludmile prozatím zakopou válečnou sekeru a rozčarovaný Boleslav odchází s družkou k matce, ke které vzhlíží jako ženě statečné a u ní

hledá porozumění.

Na hrad přijíždějí vyslanci německého krále Jindřicha a žádají o přijetí. Sigibert a Fredegar předstoupí před Václava a ptají se, proč poslal svá vojska proti jejich králi. Do toho se vloží Hněvsa a zlostně vysvětluje důvody jejich napadení. Sigibert pokračuje a líčí knížeti, jakou spoušť Václavův lid napáchal na německém území a slibuje mu, že ho pomsta nemine. Mluví o tom, že slíbená msta se může uskutečnit mečem v boji, ale s ohledem na dávné přátelství mezi českými a německými panovníky je možná i cesta smíru. Rozvášněný Hněvsa opět skáče do řeči směřované Václavovi a rozfoukává oheň zla, který Drahomíra zažehla. Václav klidní Hněvsu, ale vyslanci, rozhořčení jeho jedovatým jazykem, příslibují pomstu vedenou meči. Václavovi se je nezdaří zadržet a vysvětlit jim vzniklou situaci, tak se obrací na Hněvsu a pořádně mu vyčíní. Můžeme si všimnout, že je narušena dosavadní Václavova pasivita, s jakou doposud přistupoval ke všem problémům. Ztrácí svůj pověstný klid, a tak se v dalších výstupech dá očekávat, že se vyburcuje k nějaké aktivitě a začne nastalé nepříjemnosti řešit jinak než doteď. Jeho odhodlání ale zbrzdí zpráva, se kterou právě vchází do místnosti starý Chrastěj. Oznamuje, že jeho milovaná babička Ludmila byla zavražděna. Václav se ocitá v boji za křesťanskou víru sám, protože nebožka kněžna byla jeho hnacím motorem a on se u ní naučil spoustě věcí. Odmala mu vštěpovala křesťanské mravní zásady, učila ho latinskému písmu a teď se teprve ukáže, jak silného bojovníka vychovala.

Třetí oddíl

V jedné ze síní vyšehradských se setkávají Česta a Drahomíra. Pohanský kněz jí sděluje, že ví, kdo stojí za Ludmilinou smrtí, a zároveň upozorňuje, že ještě není krvavé dílo dokonáno a na trůnu sedí člověk, pro kterého tam není místo. Nekalé úvahy a myšlenky musí stranou, jelikož německý král se i se svým vojskem přiblížil až k bránám Vyšehradu. Všichni napjatě čekají, jak se k situaci postaví Václav, jenž byl na konci předešlého dějství pevně odhodlán vzít situaci do svých rukou. Ten svým rozhodnutím přítomné šokuje. Prohlásí, že povede vojsko do boje sám. Boleslav i Drahomíra jsou neskonale šťastni a opěvují jeho rozhodnutí.

Přes německého vyslance Sigiberta si Václav domluví setkání s Jindřichem. Dojednají mezi svými národy mír a český kníže se zaváže platit každý rok pětset hřiven stříbra a stodvacet volů. S tímto výsledkem se odebere zpět na Vyšehrad, kde už je netrpělivě očekáván.

Z lidu je slyšet výskot a radost, že německá vojska konečně odtáhla, a je

provolávána sláva knížeti českému. Drahomíra je vzteky bez sebe. Nemůže se smířit s faktem, že český národ bude žít v područí cizí země. V tomto problému tkví jádro celého příběhu. Nechala odstranit z cesty Ludmilu, aby se mohla dostat blíže k Václavovi a ovlivňovat jej při jeho rozhodnutích. Nyní vidí, že její snahy přišly vniveč. Křesťanská víra ho pohltila natolik, že není možné ji z něj vypudit žádným prostředkem. Propadá zoufalství a do toho vchází Boleslav. Do břitké ironie svých slov ukryl vztek, hněv a pohrdání svým bratrem. Oznamuje matce, že musí z hradu odjet, jinak by došlo k velké tragédii a jeho meč by skončil v bratrových prsou. Drahomíra zůstala na setkání s Václavem. Zpočátku ho prosí, aby zrušil neuvážený slib, který dal německému králi, ale když vidí, že to Václav v úmyslu zajisté nemá a její prosby se nesetkají s úspěchem, odvrátí se od něj. Zavrhne ho.

Mezitím na hrad dorazili staří kmeti mající být Václavovými rádci. Mluví ze všech nejzkušenější Popel. Hlavním tématem vášnivé debaty jsou samozřejmě slíbené poplatky. Vladyka popel Václavovi připomíná, že porušil svá práva. Podle nich není v jeho moci takto jednat a rozhodovat. Václav s Chrastějem se odvolávají na křesťanskou víru, že je lepší rychlá domluva než dlouhé krvelačné boje, které se můžou táhnout několik let a při nichž zbytečně zahyne mnoho nevinných lidí. Popel jeho slovům rozumí, jelikož je stejného vyznání, ale při svém jednání neměl kníže zapomínat na svobodu a čest národa. Nechápe, proč se Václav raději neobrátil k východu, odkud k nám křesťanství přišlo. Kníže argumentuje tím, že zdejší území okupují divoké maďarské kmeny. Nato Popel odvětlí, že se mohl s Jindřichem spojit a nepříteli zneškodnit. Václav se rozhodne předstoupit před lid, aby ten posoudil, zda jeho rozhodnutí bylo správné. Vladykové s ním souhlasí, ale prosí ho, aby předstoupil před obyčejný, prostý lid. Ten není ovlivněn mocenskou politikou jako by mohl být lid, sloužící na knížecím dvoře.

Čtvrtý oddíl

Scéna je rozdělena na dvě části. Na jedné straně básní krásná Velena svému dědovi Čestovi o vyšehradském andělovi, na straně druhé ulehá Václav s Podivínem ke spánku. Donuceni špatným počasím nocují v kraji pohanském. Ze vzdáleného hovoru se dozvídají, kdo zardousil kněžnu Ludmilu. Vtrhnou do vedlejšího tábora a strhne se ostrá hádka mezi Václavem a starým pohanským knězem, při níž Česta tasí nůž. Kníže se před ním brání svou vírou, která hlásá milovat bližního svého a nepříteli se odvděčit přátelstvím. Nabádá ho, aby v těchto slovech našel rozdíl mezi jeho vírou a vírou křesťanskou. I kdyby znovu proti němu vyrukoval se zbrani v ruce, on se zachová stejně jako nyní. Odpustí mu, protože jeho mysl je zahalena temnotou pohanství.

Dějem se dostáváme do komnat Boleslava a Světimíry. Ona má zlé tušení, že její manžel kuje něco strašného. Po dlouhé době zasmušilosti se mu v tváři zračí veselost, ale zároveň jsou jeho oči zastřené tajemstvím. Posílá Světimíru, aby připravila takové hody, o kterých se bude ještě dlouho vyprávět.

Výraznou proměnou prošla Drahomíra, o níž nebyla v knize v posledních výstupech zmínka. Z rozhovoru, který vede se svým druhorozeným synem poznáváme, že se dosud nevyrovnala s činem, který nechala za sebe spáchat jiné. Chtěla odstranit všechny překážky, co jí stály v cestě za mocí a vládou národa, nevdalo jí nechat prolívat českou krev v bojích, chtěla jen dosáhnout svobody národa, aby se nemusela nikomu cizímu kořit. Teď její svědomí tíží obrovský balvan a její duše se užírá samotou a hříchem, který spáchala na své tchyni. Boleslav poznává, že se matka odvrátila, a proto ji prosí, aby alespoň před jeho hosty byla tou „starou“ Drahomírou, co se nezalekne krve a již nejsou cizí žádné lstivé nástrahy. Kněžna uznává, že na vladařské židli sedí člověk, který vede lid do područí cizího národa a pošlapává její pracně vybojovanou svobodu, ale nechce, aby ho Boleslav sesadil z trůnu pomocí meče. Z vlastní zkušenosti mu vypráví, že si prošla peklem a její svědomí nebude nikdy očištěno od hříchu, i kdyby ji Václav odpustil.

Na staroboleslavský hrad přijíždí Václav s družinou a vítá se s bratrem a matkou. Ta si ho odvede stranou a zoufale ho prosí, aby nezůstával v tomto domě, jestliže se chce ještě nějaký čas radovat ze života. Václav ji ujišťuje, že je na přátelském území jeho bratra, a tak mu žádné nebezpečí nehrozí. Odchází se veselit za ostatními.

Za hluboké noci, kdy celý hrad je ponořen do spánku, se Česta, Hněvsa a Tyra scházejí v kostele, jelikož jsou znepokojeni, že se dosud nic nestalo. Očekávají, že Václav půjde k ranní modlitbě, a tak se poschovávají. Ten skutečně přichází stíhán svým bratrem, Po krátké výměně názorů, vytasí Boleslav meč a chce ho probodnout, ale při zápase mu vypadne z ruky. Václavova postava se teď tyčí nad ním v přesile, ale Boleslavovo volání o pomoc slyší jeho věrní sluhové, vyjdou ze svých krytů a několika probodnutími sprovodí Václava z tohoto světa. Boleslavské dílo je dokonáno. Podivín, Drahomíra a Chrastěj truchlí a věří, že duše Václava za ně oroduje u boha.

Závěr

Události líčené v knize se odehrávají na základě střetu dvou náboženských vyznání. Na jedné straně stojí víra křesťanská, označovaná za jedinou a správnou, na straně druhé vyznání pohanské utlačované a zaháněné do ústraní.

U Tyla křesťanství na naše území přišlo s obrovskou silou a sebevědomím, začalo si podrobovat slovanský lid a neustálým šířením a hlásáním jejich zásad se vypracovalo na ideologii, která zaplavila celou naši zemi. Je až obdivuhodné, s jak velkým odhodláním bránili pohané pozůstatky svých předků, kterým šlo převážně o udržování tradic, pokoje a svobody. Byli hrdí na své předchůdce, že za všech okolností mysleli hlavně na blaho národa a za žádnou cenu nepřipustili, aby museli žít v područí cizích kmenů.

Křesťanství mělo tu výhodu, že svou víru a své přesvědčení nehlásalo násilnou formou, tzn. bylo proti válkám, válečným tažením a odsuzovalo zbytečné násilí a prolévání krve. Lidu se samozřejmě líbilo, že jejich otcové a synové nebudou muset do války, ale budou se doma starat o hospodářství a užijí tak svoji rodinu.

Propagace křesťanské víry se v *Krvavých křtinách* děje prostřednictvím kněžích a jejich řečnického umění. Ti se snažili ovlivňovat lid slovem, což může být mnohdy horší, než když je někdo přinucen násilím. Na chvílku podlehne, ale za čas se zase vrátí ke svému vyznání. Křesťanství na to šlo velice vychytrale za účelem úplného oproštění se od pohanské víry. Panovníci nechali vystavět chrámy a kostely, vyzdobili je oltáři a lidé se do nich chodili modlit. Byla to pro ně velická změna, protože dosud byli zvyklí ctít své bohy a kořit se jim někde uprostřed přírody. Teď najednou rozmlouvali s jediným bohem obklopeni „přepychem“. Byli zaslepeni bohatstvím a leskem křesťanství a věřili, že jim přinese lepší budoucnost a oni nebudou muset žít v neustálé bídě a chudobě.

Ostatní, které křesťanství nepohltilo svou krásou, dál odolávali a bránili se všemi možnými prostředky. Častěji než dříve také sahalo po mečích a různých zbraních, aby odstranili překážky, které jim nová vládnoucí víra stavěla do cesty. Chtěla úplně vymýtit pohanství a podrobit si celý národ. Toho si byli pohané velice dobře vědomi, a proto se snažili tomu zabránit. Svou naději viděli v kněžně Drahomíře, jelikož to byla silná, energická a odvážná žena, jež se nezalekne ničeho a je schopna obětovat pro národ všechno, i svůj vlastní život, což dokazuje následující ukáзка. „*Nuže, leť tedy, šípe, kterýž jsem sama ostříla a na luk vložila : já tě nemohu zdržeti, _ a kdybys měl i moje srdce protknouti, že bych vlastní krví tu půdu zbarvila, kterouž tak nevyřlovně miluji! Těžká bouře visí nad rodem Vratislavovým; já nevím, kam a jak ji zahnat; na obě strany kloní se*

láska má. Musí-li ale bouře oběť zastihnouti – ať již zastihne hlavu mou! Ráda ji položím do rakve, vzejde-li z jejího popele oslava národu!”⁷

Drahomíra byla situací národa dohnána k činu, se kterým se až do své smrti nevyrovnala. Její síla a odhodlání oslabilo, ale ve svých řadách měla schopného zástupce a následovníka, který její započaté dílo dotáhl do zdárného konce. Sám odstranil panovníka, který byl totálně ovlivněn křesťanskou vírou, byl zaslepen její skvělostí a nadějí do budoucnosti, že si vůbec neuvědomoval, že svým ústupkem před německým králem Jindřichem podepsal pro Čechy ortel na několik následujících století. Přivedl národ do područí cizího národa. Nejsmutnějším poznáním je, že on si to vůbec neuvědomoval. Myslel si, že jedná v zájmu národa, když dojednával mír se sousedními státy, ale už mu nedocházelo, že vlastně tím pověstným slibem ztrácí český stát svoji čest a svobodu. Křesťanství jeho mysl zmanipulovalo takovým způsobem, že nebylo jiného východiska než nechat vládce odstranit a na jeho místo dosadit člověka, jenž se pokusí národu vrátit zpět jeho hrdost a který pochopí, že mezi svobodou a otroctvím kompromis není možný. Buď jedno, nebo druhé.

7 Tyl, J.K. : op. cit., s. 103.

Postavy

U obou autorů si nelze nevšimnout, že v jejich knihách není nejdůležitější a nejhlavnější postavou Václav, jak by se dalo očekávat, ale každý z nich dává velký prostor jiným hrdinům. U Lindy stojí v centru dění Václavův bratr Boleslav a na něm je stavěn celý příběh. Václav je zobrazován jako postava plně oddaná a odpovědná bohu a od toho se odvíjí jeho myšlení a jednání. Nepřipouští si, že by mohl jednat nesprávně, protože při jeho důležitých rozhodnutích stojí sám bůh. Ten je vševědoucí. Knížeti sice snad nelze nic vytýkat v jeho postojích a názorech, jelikož je to člověk jednající v souladu s křesťanskou vírou, ale coby literární postava se jeví čtenáři méně plastický, protože není tolik líčeno jeho nitro, respektive nevyznačuje se takovými vnitřními konflikty jako jeho bratr. Dějiště Lindova příběhu tkví v Boleslavově nitru. Je postaven do nezáviděníhodné situace, kdy se musí rozhodnout, zda dovolí náboženství, jež přišlo z cizích krajů, aby zastínilo víru a zvyklosti zanechané od jeho předků. On je ten, kdo rozhodne o osudu národa. Buď zabije bratra, aby zachránil domácí tradici, nebo v něm zvítězí bratrská láska, ale vše ostatní, co před námi budovali naši předchůdci, pohrbí. Tato vnitřní komplikovanost literární postavy ji zároveň činí atraktivní pro čtenáře. Boleslavovi je také věnován větší prostor a už tím na sebe postava strhuje více čtenářské pozornosti.

V Tylových Krvavých křtinách je velmi důležitou postavou kněžna Drahomíra. V prvním a druhém oddělení je jí věnován velký prostor, ve zbylých ustupuje spíše do pozadí, ale to nic nemění na tom, že je pro celý příběh nepostradatelnou bytostí. Tyl „neopisuje“ všeobecně známou charakteristiku Drahomířiny postavy v českých dějinách, jakou nás učí na školách nebo jakou najdeme např. v kronice Václava Hájka z Libočan či v legendách: ty ji líčí jako nelítostnou, krutou bestii, již není cizí ani vražda babičky svých vnuků. V Tylově pojetí nic z této charakteristiky nenacházíme. Zobrazuje Drahomíru jako silnou, bojovnou a ctižádostivou ženu, která je ochotna za svůj národ položit život. Nebrání ho planým řečením o bohu a hlásáním víry, ale využívá ozbrojené síly. Opopvrhuje všemi, kdo se koří před cizím národem. Svou silnou vůlí chce strhnout ostatní, aby vyrvali národ z cizích spárů, nemuseli se kát za své slabošství a mohli chodit s hlavou hrdě vztyčenou. V prvé řadě myslí na blaho národa. Je to žena velmi vášnivá, která své emoce neskrývá. Dokáže horoucně milovat, ale i prudce nenávidět. Nechává odstranit všechny překážky, které jí stojí v cestě za vytouženou svobodou pro národ. Své snažení a odhodlání nedovede k úspěšnému konci, jelikož se porazí vlastní neuvážeností, která ji srazí až na samé dno. Její příběh končí tragicky, protože se nedokáže smířit se svým činem, který spáchala.

Čtenáři se tedy může v mnoha ohledech jevit jako postava vyloženě kladná. Zejména v době obrození mohla Drahomířina vášnivá bojovnost ve prospěch národa souznít s dobovými představami o správném vlastenectví.

U Lindy postavě Drahomíry není věnováno tolik prostoru jako v *Krvavých křtinách*. V *Záři nad pohanstvem* se dozvíme důvody, proč se provdala za knížete Vratislava. Byla svým rodem zvolena, aby se pokusila ho okouzlit a přivedla zpět na pohanskou víru, což se nepovedlo. Když vyslechne rozhodnutí bohů, že Václav musí zemřít, tak nabízí Boleslavovi, že seslané poselství vykoná sama. „*Václav musí býti bohům obětí, pevná jest jejich vůle. Boleslave, já s tebe sejmu toto těžké břemeno, nikoliv ty, já jej budu obětovati bohům. Jdi k hostům, buď veselý a bezpečný: já roztrhnu polovinu svého srdce, já měla radost, když mi jej dali bohové, ač přestrašná byla tehdejší doba ta, i já zase podstoupím hořkost tu, že sama vlastní rukou jej odešlu na věčnost; v nápoji mu podám skončení jeho dnů. A že neustanovili bohové mou ruku k oběti té – vše jedno, jen když zahyne Václav, přestane pomsta, a hojnými oběťmi vykoupí se jejich vůle.*”⁸ V Lindově pojetí Drahomíry najdeme spíše její záporné stránky.

Vraťme se opět k Tylovu dílu. Ve šlépějích Drahomíry kráčí její druhorozený syn Boleslav společně se svými kumpány Hněvsou, Čestou a Tyrou. Neskryvá své pocity, je pevně odhodlán vydobýt pro český národ ztracenou svobodu a při svém rozhodování je velmi důsledný, což se mu vyplácí. Největší prostor mu autor věnuje až ve druhé polovině díla. Jeho postava neoplývá zbytečnými slovy. Pokud se dostane ke slovu, nezdržuje se při ní opěvováním pohanství jako jeho bratr, když hlásá křesťanskou víru, ale jeho projev je přímý, rázný, úsečný, plný ironických, trefně mířených poznámek. Jeho slova mají váhu, ale raději jedná, než planě plká.

Další postavy, které jsou v příběhu také důležité a mají tam své místo, jsou kněžna Ludmila a kníže Václav. Můžeme je hodnotit jako postavu jednu, jelikož Václav je zrcadlem své babičky. Oba jsou pohlaceni nově příšlou vírou, vyznávají její mravní hodnoty, řídí se křesťanskými zásadami, ale už si neuvědomují, že se stávají snadnou kořistí nové ideologie. Jsou zcela zmanipulováni, ale oni sami to nevidí. Myslí si, že jednají v zájmu národa a případné nesouhlasné hlasy odkazují na křesťanskou víru, aby tam hledaly odpovědi na jejich očekávání. Ve skutečnosti jim jde spíše o jejich osobní blaho. Vidina slávy, bohatství a lepší budoucnost je zcela pohltila a cesta zpátky pro ně neexistuje.

S jiným pojetím postavy Drahomíry se v období národního obrození můžeme setkat v díle Šebestiána Hněvkovského *Vyšehradský sloup* z roku 1820. Nabízí nám ho v pasáži nazvané *Přesmutná hystorye o Drahomíře, kterak se na Hradčanech s vozem y s koňmi*

8 Tyl, J.K. : op. cit., s. 141

propadla. Zpívá ji písničkář o Hradčanské pouti na místě, kde se událost měla odehrát. Už v prvních verších předznamenává, že to, co publikum uslyší z jeho úst, nebude píseň líbezná. Zve k sobě všechny, co je zajímá historie a především příběhy a pověsti z dávných dob minulých, aby vyslechli jeho reprodukci.

„*Z všech potvor, co kdy nosyla / Zem Česká nad vsí míru / Lítější žádná nebyla / Nad zlicy Drahomíru : / Toť byla arcypohanka, / A na křesťany tyranka, / Sklad pýchy, nádhernosti, / Msty sváru, ukrutnosti.*”⁹ Vylíčil ji jako ženu, která neuznávala křesťanství, ale zároveň ani pohanství. Víru svých předků ctíla pouze tehdy, pokud se jí zrovna hodila. Chovala se povýšeně ke svým podřízeným, dávala jim najevo, že oni jí jen na obtíž, nedosahují jejích kvalit, její slávy a přepychu. Velice ráda stavěla na obdiv své krásně zdobené šaty, lesklé a jistě velice vzácné šperky, chtěla si připadat jako slavná a čestná bohyně, ke které bude každý vzhlízet s úctou. Snažila se svou krásou předčít i pohanskou bohyni Ladu, jež vládla mladým a krásným dívkám. Její snahy po dokonalosti a úspěchu nenahrával fakt, že měla srdce tvrdé jako ocel.

Zpěvák se dále zpívá o jejím manželství s knížetem Vratislavem, který si zajisté s kněžnou zažil krásné časy, ale i mnoho zlého. Tropila mu různá příkoří a sváry. Dělo se tak ze dvou důvodů. Drahomíra pocházela z pohanského kmene Stodoranů a Vratislava si vzala za účelem toho, se pokusí změnit jeho křesťanské vyznání a přivede ho víru pohanskou. To se jí ovšem nepovedlo, a proto se k manželovi nechovala s úctou a pokorou. Druhým důvodem může být její nezadržitelná touha po moci a vládě nad celým národem. Je ochotna tomu obětovat všechno a nic jí v jejích plánech nemůže odradit.

U Tyla se setkáváme se stejným jevem. Oproti Hněvkovskému, který líčí, jak Drahomíra dávala Vratislavovi najevo nenávist a pohrdání křesťanstvím i k němu samotnému, vzdorovala mu, tak v *Krvavých křtinách* je kněžna zobrazena jako milující manželka, která je sice duší i srdcem pohankou, ale dokáže to za jeho života dobře skrývat. Stojí jí to velké úsilí, připadá si jako svázaná a přikovaná do prostředí, které je jí cizí, ale kvůli Vratislavovi ochotna vydržet.

Ve *Vyšehradském sloupu* se po Vratislavově smrti naplno projevila její ukrutná tvář a panování vzala pevně do svých rukou. Měla na své straně zákony, a tak se domnívala, že si může dovolit vše. Jasně dala najevo, že křesťanství na svém dvoře nebude trpět a každého, kdo se proti její vůli proviní, potrestá vyhnanstvím. Nechala zbořit chrámy, kostely, věže, které vystavěl křesťanský lid, a dala spálit svaté obrazy. Byla velice zaslepená a opojená touhou po úplné nadvládě nade všemi, že se nebála odstranit z cesty za svými cíly jakoukoli překážku. Nechala zabít svoji tchyni Ludmilu, protože byla oddaná

9 Hněvkovský, Š. : Vyšehradský sloup. Česká elektronická knihovna. s. 155

křesťanskému bohu a bohužel pro Drahomíru v této víře vychovala i jejího prvorozeného syna Václava. Ten, když dospěl do věku, kdy směl usednout na vládnoucí stolec, započal ihned napravovat věci, které jeho matka zničila. Upevnil křesťanskou víru, vystavěl nové chrámy a kostely a upevnil sebevědomí lidu. V zemi zavládl mír a blaženost, kterou bychom za vlády Drahomíry těžko hledali. Kněžna už takovým klidem neoplývala. Nemohla se s danou situací smířit, i proto je jí připisována vina za smrt Václava, kterého pohřbil vlastní bratr Boleslav. V této fázi příběhu, tedy bratrovraždou, u obou autorů (Lindy a Tyla) končí vyprávění o Václavovi, Boleslavovi i Drahomíře a dalších. Hněvkovský pokračuje dále. Vlady se ujal Boleslav a Drahomířina pozice se opět upevnila a posílila. Znovu se pokusila probudit pohanstvo a snažila se oživit slevnou slovanskou tradici.

Příběh vrcholí jedno nedělní ráno, kdy kněžna s velkou slávou, ve zlatém kočáře projížděla okolo Hradčan, kde zrovna probíhala svatá mše. Vozka, když zaslechl zvonit zvony, jal se poklonit svým bohům. Nechal ji tam s koňmi stát a Drahomíra propukla ve strašný hněv. Začala všechny přítomné proklínat, protože se kloní židovskému bohu. Svolávala na ně hromy a blesky, vzývala boha Peruna, aby jí pomohl, ale najednou se pod ní otevřela strašlivá díra a ona tam spadla i se svým honosným kočárem. Peklo si vzalo svoji oběť.

Již na počátku svého zpěvu upozorňoval pěvec na spojení Drahomíry s peklem. Doslova říká, že „byla čertem posedlá“. V pojetí Hněvkovského je peklo prostředím, kam se dostane člověk, který za svůj život nevykoná nic dobrého, nepomáhá druhým, stará se pouze o svoje blaho, chce mít ze všeho prospěch a prahne po slávě a moci na úkor druhých. Je opakem nebe, kam se dostává čistá křesťanská duše a nachází zde spásu, blaženost a vytoužený klid. Nebe, peklo a ráj v nás může evokovat vzpomínky na pohádkové motivy. Autoři tam také pracují s dobrem a zlem, nadpřirozenými bytostmi (čerti, kníže pekelný) a vše završí dobrem, které vždycky zvítězí nad zlem.

Zpěvák v závěrečných verších připomíná, že existuje ještě velké množství příběhů a pověstí o kněžně Drahomíře, odkazuje nás na kroniku, kde mimo všech špatných vlastností jsou připomenuty i její dobré zásluhy, ale zdůrazňuje, že tady není od toho, aby rozsoudil, který z příběhů je pravdivý. Poznává, že věří v obě vyprávění a je pouze na čtenářích či posluchačích, jaký si o kněžně udělají obrázek.

Jazyková stránka

Lindův jazykový styl se snažil o obrodu českého jazyka. Užitymi jazykovými prostředky se pokoušel své dílo vyzdvihnout na úroveň vysoké poezie. Jeho projev působí leckde velmi strojeně a nesrozumitelně. Přispívá k tomu hromadění slov, která stejně nebo podobně znějí, a dále také časté užití opisů. Nesnažil se vyjádřit myšlenku stručně, jasně a výstižně, ale chtěl na čtenáře zapůsobit krásou jazyka, a proto se v *Záři* objevují sáhodlouhé popisy krajiny a přírody, ale i podrobná charakteristika postav. Velký důraz je kladen na kontext vnějšího světa, kdy v díle nacházíme rozsáhlé popisy z prostředí pohanského a křesťanského, ale zároveň se vzájemně prolínají se světem postav. Jazykovým rozborem Lindova díla se zabýval Felix Vodička a k tomuto jevu napsal následující. „*Krajina je vnášena přirovnáními do vrstvy postav a popisné motivy prostupují dějový kontext tak, že mají i pro dynamiku děje význam značný. Je třeba ihned zde říci, že toto vzájemné prostupování je jedním z charakteristických znaků vypravovatelského umění autorova, t. j. soubor prostředků, jimiž předvádí a realizuje své thema v umělecky stylisovaném díle.*”¹⁰

Linda si v tehdejší době zajisté plně neuvědomoval, že by jeho dílo z lingvistického hlediska mohlo působit strojeně a vyumělkovaně. Důležité pro něj bylo, že měl možnost svobodného jazykového vyjádření, nebral jazykový systém jako statický, ale snažil se vytvářet „nová” slova bez ohledu na jazykovou správnost.

Hlavní rysy díla :

- bohatá slovní zásoba – často archaistické či nově utvořené výrazy – př. *huslarina, strašlivizna*
- barvitá, fantaskní a onomatopoická slova, jimiž sloh nabývá až nadbytečné květnatosti a přepychu
- adjektiva složená – př. *temnohučný, dalekoměrný, temnovlasí*
- adjektiva dějová – př. *hučících lesů, sbory putujících, trestající ruku*

10 Vodička, F. : Počátky krásné prózy novočeské. Jinočany : H&H, 1994. s. 179

- velké množství přechodníků – př. *uhladi, sedíc, sedě, dozpívavše, vzavše*
- epiteta ornans – př. *mráкотné věčnosti, bělohlavá rodina, věkovitý Chasoň*
- deminutiva – typická hlavně pro písňové verše – př. *dívinky, ptáčkové, větvičky, vršíčky, květinky, děvčátka*
- substantiva hromadná s příponou *-stvo* – př. *potomstvo, ptactvo, dvořanstvo*
- apostrofa – př. *Dávni věkové; Bratří, potomci dávnověkého vojvody Čecha!*
- hromadění slov zvukově či významově podobných – př. *byli první předkové předků našich; deset otců se svými syny a vnuky a pravnučky; mocná jako moc jarní síly*
- spojení vět – strojené a umělkované
- myšlenky nebývají vyslovovány prostě a přímo, ale opisem
- personifikace – př. *dvě modré korouhve vznášely se nad lidem*
- přirovnání – př. *jsem beze zbraně jako bez pravé ruky; Drahomíra jako omráčena bleskem; hlas ještě zvučel, jako když polevuje bouře*
- užívání staročeského zájmena *an* – *když uslyšela, an přijíždí; cítil jsem, an vstoupil tehdáž do srdce mého*

Pro Lindův styl je příznačné, že převažují paratactická spojení vět nad hypotactickými. Používá přemíru interpunkčních znamének – pomlčky, dvojtečky a především středníky, tím vytváří ze souřadně spojených vět větší celky. Mohlo by se zdát, že Linda byl neznalý gramatiky a zásad správného slovosledu, ale nedodržování těchto zvyklostí bylo autorovým záměrem po nevšedním a neobvyklém projevu. Využíval hlavně zvukových prostředků a interpunkce. Za nejdůležitější rysy Lindovy tvorby můžeme považovat odpor ke gramatickým normám, sklon k jazykové tvořivosti a volnosti bez ohledu na dobové zvyklosti a odpor k dlouhým periodám.

Tylovo jazykové umění je založené na vzrušené, emočně vypjaté řeči. Stylová jazyková jednota nepůsobí knižně a uměle. Stejně jako jsou rozrůzněny postavy, tak se liší i jejich projev. Promluvy Ludmily a Václava jsou postaveny do kontrastu s promluvami Drahomíry a Boleslava. Všechno se odvíjí od náboženství, která vyznávají.

Ludmila i Václav ve svých obrazech spíše domlouvají nebo poučují, tón hlasu je klidný a lyrický, ale nezaniká mezi ostatními.

Boleslav je muž činu, více jedná, málo mluví. V jeho hlase se často objevuje ironie, sarkasmus až jízlivost. Dokáže svoje myšlenky jasně a přesně formulovat do krátkých vět. Nejvíce je propracován obraz Drahomíry. Její projev je podobný Boleslavovu. Dlouhé periody střídají kratké a rázné věty.

Užití jazykové prostředky :

- epiteta ornans - př. *plamenné metly, hromopustá vichřice, běsné roje*
- archaismy – př. *rekovnost, nehanobit*
- apostrofa – př. *můj synu zvěčnělý; anděli strážce; rodičko boží*
- slova negativně citově zbarvená – př. *nešťastník, nesmyslník, bloudilec, sketa, cizák*
- personifikace – př. *šla za ním moje nenávisť; měřily se ženské jazyky; běžte, mladé nohy, a doneste medovou zprávu k uším toužícím*
- metafora – př. *složím kosti v lůno Morany; rozehnal český orel divoká hejna avarských krkavců*
- přirovnání – př. *a nad tím český orel jako pán; dědiny přitom hořely jako světla na veliké síni*
- přechodníky – př. *nechtěje, hledíc*

Jazykový styl Tylova dramatu se vyznačuje jednoduchostí, srozumitelností a úsporností. Autor nezatěžoval jednotlivé obrazy přemírou květnatosti a zdobnosti. Píše jasně, stručně, ale výstižně. Z textu je patrné, že kompozici hry měl dobře připravenou a promyšlenou. Bez nějakých okolků nás uvádí do děje. Již od prvních výstupů je patrné napětí a z dialogů můžeme zaznamenat, že se pomalu bude k schylovat k nějaké velké tragédii. Pro vyústění hry jsou velmi důležité menší drobné konflikty, které se po celý příběh odehrávají. Dalo by se konstatovat, že Tyl napsal dílo, které svými jazykovými prostředky, promyšlenou kompozicí a logickým vnitřním dějem, se zařadilo mezi vrcholná díla jeho tvorby.

Celkový závěr

Ač díla od sebe dělí „pouze“ třicet let od jejich vzniku, nemůžeme je klást do jedné roviny a srovnávat je podle stejných měřítek. Oba autoři si vybrali tutéž starodávnou látku z české historie, každý ji uchopil jiným způsobem. Při interpretaci těchto děl musíme brát zřetel k jejich soudobé společenské a kulturní situaci.

Linda se pokusil napsat dílo, které po něm žádala tehdejší doba. Na počátku devatenáctého století se formovalo národní obrození požadující literaturu vyššího stylu. Prostředky k dosažení tohoto cíle byly velmi prosté. Autor se snažil oprostít se od přísně normovaného klasicismu a směřoval ke svobodě a originalitě – literární, tematické a jazykové. Linda se svou *Září* klonil k jungmannovskému proudu. Inspirací mu byly především četné překlady, jimiž se to na počátku století jen hemžilo (Chateaubriand, Gessner, Ossian). Próza na přelomu století se vyznačovala lidovostí, triviálností, často bývala anonymní, a tak bylo potřeba stanovit hranice mezi literaturou vyššího a nižšího stylu. O to se pokoušeli mnozí autoři a Linda byl jedním z nich. Nejde mu ani tak o téma samotné, ale spíše se snaží díky jeho zvláštnostem navodit představu osobité národní společnosti. Svoje dílo nepodává jako historickou skutečnost zobrazující realitu, nýbrž se snaží o vykonstruovaný básnický obraz.

Za povšimnutí stojí i oba tituly knih, jaké jim jejich autoři dali. Stejně jako doba, tak i názvy knih byly rozrůzněny. V titulech se objevovala slova jako „kronika“, „historie“... Na vzestupu byla dvojdílnost titulu, kdy v první části je pojmenován hrdina příběhu a na druhé místo se často kladla lokalizace děje. Obě části se pak spojovaly slovem nebo. V čase vydání Lindova díla patřily tyto tituly k obecným zvyklostem, ale jelikož si doba žádala oživení a nové trendy, museli se autoři přizpůsobit.

Zcela neobvyklým jevem byla metafora užitá v názvu. Slovo *Záře* v sobě nese záhady a tajemství, která jsou nám vysvětlena a objasněna až v knize. Jistá dávka inovace spočívá v tom, že jména hrdinů (Václav a Boleslav) jsou až ve druhé části titulu a na první místo je dosazena hlavní myšlenka a náplň celého románu. Kompletní název souvisí s dobovými požadavky. Tedy odklon od velké míry epických pasáží, ale zároveň zdůraznění poetičnosti příběhu.

Tyl se rovněž zhlédl v dvojdílnosti titulu a dal svému významnému dramatu název *Krvavé křtiny čili Drahomíra a její synové*. Také přenechal hrdinům hry druhé místo v názvu a do popředí si dosadil vskutku romantické spojení – *krvavé křtiny*. Krev je symbolem moci, násilí a bojů, ale může znamenat i novou energii a chuť do života. Ne

nadarmo se používá spojení „vlévat krev do žil“. Křtiny jsou křesťanským rituálem, kdy uvádíme nejen novorozeňata do křesťanského světa. Celý název předznamenává, že v díle nebude nouze o napětí, zápletky a emočně vypjaté scény.

U Tyla nacházíme některé pasáže, o kterých se Linda nezmiňuje. Jedná se zejména o podrobně popsany spor českých a německých kmenů, jež je pro celý příběh v Tylově podání nejdůležitější a od něj se odvíjí jednání postav a vše ostatní. Tato skutečnost souvisí s okolnostmi, za kterých byly *Krvavé křtiny* napsány. Hra vznikla v době, kdy tehdejší vláda atakovala základní článek nové ústavy, který se týkal omezení lidských práv a svobod. Tyl jako významná kulturní a literární osobnost, v sobě cítil hlubokou potřebu promluvit k národu. Mohl zvolit cestu k řečnickému pultu a plamenným projevem hovořit k lidu, jako to dělali jiní představitelé veřejného života, ale neučinil tak. Místo toho si vybral umění. Jeho prostřednictvím chtěl národu ukázat, jak to může dopadnout, když se pasivně svěří do rukou vládců. Vybral si pro svůj cíl vskutku mimořádnou látku z české minulosti. Ve své hře vylíčil Václava jako knížete, který je plně oddaný a odpovědný bohu, ale nikoli národu. Svým slibem, který uzavřel s německým králem, zavázal český národ do područí cizí vlády na několik příštích století. Dokonce se Tyl domníval, že v době, ve které sám žil, a kdy zuřil spor o novou ústavu, se projeví dozvuky Václavova rozhodnutí. Tyl si pro napsání *Krvavých křtin* nemohl vybrat lepší načasování.

Pokud se detailně zamyslíme nad Lindovým dílem, můžeme zde najít jisté pochybnosti. Autor nám nepředkládá příběh založený na kontrastu dvou ideologií. U křesťanství vyzdvihuje vysokou morální stránku, lásku k bližnímu, pomoc slabším a bezbranným, odpuštění nepřátelům a mírumilovnost. Žádné negativní stánky v této víře nenacházíme. Není tomu jako u Tyla, kdy celé křesťanství bylo chápáno v soudobém kontextu jako zlo a Václav s Ludmilou byli jeho šířitelé.

Obě strany pólu kladného i záporného nacházíme u druhé víry. Je zarážející, že v Lindově pojetí bylo pohanství vylíčeno taktéž s určitou vznešeností. Nestavělo na morálních základech, ale vycházelo z lidových slavností, oslavných básní a zpěvů, úcty ke stáří a slovanské tradici, že je s podivem, proč si autor vybral nepatrnou náklonost ke křesťanství. Příčinu této volby bychom mohli najít ve dvou faktorech. Prostředí pohanských hájů bylo vylíčeno s tak velikou nádherou a krásou, že je jen těžko uvěřitelné, jak z něho mohli vzejít lidé, kteří pronesli krutou věštbu nad národem. Svými prchlivými a neuváženými řečmi se dostali do kontrastu s místem, odkud vzešli. Druhou příčinou bylo, že Linda byl posluchačem a ctitelem křesťanství.

Nevíme, jestli autorovým záměrem bylo napsat dílo, které by bylo postavené na napínavém vnitřním konfliktu, ale pokud ano, tak se Lindův pokus nezdařil. Nedovedl ostře

vytyčit hranice obou náboženství, ale hlavně dílo postrádá vnitřní logiku a napětí, a do jisté míry působí rozporuplně. Nepomohou nám ani rozhovory mezi hlavními hrdiny. Dalo by se očekávat, že argumenty jedné postavy bude vyvracet postava druhá. Vzájemně budou na řeč druhého reagovat, ale to se neděje. Každý si mluví jen o svém problému. Z vnitřní logiky děje téměř nevyplývá, že by křesťanství mělo být nadřazeným náboženstvím. Spíše si to čtenář domyslí z obecně známých skutečností. V dnešním literárním úzu je za světce považován Václav a Ludmila, tedy je můžeme brát za kladné postavy z české minulosti. Naopak Drahomíra s Boleslavem jsou převážně brány jako postavy záporné.

Tyl byl odvážnější než Linda. Uvědomoval si známou skutečnost, že již několik století je svatý Václav společně se svojí babičkou svatou Ludmilou považován za symbol českého národa, ale to mu nezabránilo zpracovat tuto historickou látku jiným způsobem, než byli všichni doposud zvyklí. Postavy nejsou rozdělené na kladné a záporné, ale vzhledem k tomu, že dílo mělo být Tylovým vyjádřením se k politické situaci, tak se tato úvaha nabízí.

Postavil proti sobě dvě náboženské ideologie – pohanství a křesťanství. Přívrženci pohanství byli hlavně Hněvsa, Česta, Boleslav a Drahomíra. Pokud to převedeme na politické pole, tak znázorňují české země, které se bránili německému područí. Prostřednictvím těchto zmiňovaných postav se pokusil povzbudit český národ a svým dílem chtěl ukázat, že ještě není nic ztraceného. Pokud nepoleví ve svých zásadách, nenechají se zmanipulovat a ovlivnit, tak je naděje, že by to s českým národem nemuselo dopadnout špatně. Apeluje na představitele politické scény, aby nezapomínali na svou hrdost a čest naší země.

Na straně druhé bylo křesťanství a jeho propagátory byli Václav, Ludmila a Podivín. Byli zaslepeni vidinou lepší budoucnosti. Nechali se ovlivnit projevy druhých, ale neuvědomili si, že pokud budeme podrobni jiné říši, tak to silně omezí naši svobodu a pravomoce. Tyl prostřednictvím těchto postav ukázal, co se stane s národem, když v čele vládne kníže, zcela zaslepený křesťanskou vírou, jež představuje zlo, a on se se nevědomky stává jeho prostředníkem a šířitelem.

Zamyslíme-li se nad tím, čím novým ve své době tato díla vynikala, tak nemůžeme říct, že jedno bylo lépe zpracované než to druhé. Oba autoři si vybrali stejnou látku, ale každému sloužila k jiným účelům. Linda se pokusil v *Záři nad pohanstvím* obrodit český jazyk. Zaměřil se především na jazykovou a formální stránku. Nešlo mu o příběh samotný, mohl si vybrat jiný materiál z minulosti a na něm dokázat své umění. Zdá se, že mu šlo hlavně o to, aby dokázal, že je schopen napsat dílo, které by se zařadilo na úroveň literatury vyššího stylu a odpovídalo dobovým požadavkům. Pokud je naše domněnka správná, tak

lze říci, že si se svým úkolem poradil dobře.

Tyl *Krvavé křtiny* využil k vyjádření svých politických postojů a k povzbuzení českého národa. Je možné, že hledal v českých dějinách viníka a původ situace, která nastala v první polovině 19. století, a proto nesměl hledět na tradiční pojetí tohoto příběhu, ale musel přijít s něčím novým. Publikum bylo zpočátku překvapené. Nezaskočila je vybraná látka o svatém Václavovi, ale spíše nové pojetí a propracování postav. Do boje s tradicí se pustil jako první spisovatel a těžký zápas vyhrál. Důvody úspěchu jsou velice prosté - dobře zvolený starodávný příběh, promyšlená kompozice, vhodně použité jazykové prostředky a správné načasování uvedení hry.

Použitá literatura

Hněvkovský, Š.: *Vyšehradský sloup*. Česká elektronická knihovna, <http://www.ceska-poezie.cz/cek/>.

Linda, Josef. *Záře nad pohanstvem nebo Václav a Boleslav*. V Praze : Nakladatelství ELK, 1949. 191 s.

Tyl, Josef Kajetán. *Krvavé křtiny čili Drahomíra a její synové*. Praha : Orbis, 1956. 141 s.

Vodička, Felix. *Počátky krásné prózy novočeské*. Jinočany : H&H, 1994. 366 s.